

Kabelschakt vid Risinge gamla kyrka och Gomma

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2011:8161 och L2008:3029
Risinge 1:48 och Gomma 1:10
Risinge socken
Finspångs kommun
Östergötlands län
Östergötland

Fredric Wirbrand

Kabelschakt vid Risinge gamla kyrka och Gomma

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2011:8161 och L2008:3029

Risinge 1:48 och Gomma 1:10

Risinge socken

Finspångs kommun

Östergötlands län

Östergötland

Fredric Wirbrand

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2020

Samtliga foton av Fredric Wirbrand.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 868373.

ISBN 978-91-7453-834-2

Tryck: JustNu, Västerås 2020

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Risinge gamla kyrka	7
Gomma	8
Tidigare undersökningar	8
<i>Risinge gamla kyrka</i>	8
<i>Gomma</i>	9
Metod och genomförande	9
Resultat och utvärdering	11
Referenser	12
Litteratur	12
Otryckta källor	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilagor	14
Bilaga 1. Schakttabell	14
Bilaga 2. Anläggningstabell	15

Figur 1. Undersökningsplatsernas lägen markerade med röda ringar. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I början av november 2019 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) schaktningsövervakningar vid Risinge gamla kyrka (L2011:8161) och bytomten Gomma (L2008:3029) sydöst om Finspång i Östergötland. Anledningen var nedläggning av fiberkabel i området. Fältarbetet började vid Risinge gamla kyrka, där ett 165 meter långt schakt grävdes över prästgårdens tomt väster om kyrkan. Inget av antikvariskt intresse påträffades. Vid Gomma grävdes två schakt längs med vägen som går genom bytomten. Det första, sydväst om vägen, var 34 meter långt och resulterade inte i några framkomna lämningar. Det andra, på vägens nordöstra sida, var 135 meter långt. I södra delarna av schaktet hittades ett lager med eldpåverkade raseringsmassor som av fynden att döma var modernt. I övrigt hittades inget av antikvariskt intresse i detta schakt.

Inledning

Med anledning av att Finet AB skulle lägga fiberkabel på Risingehalvön sydöst om Finspång utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Beslut om detta fattades av Länsstyrelsen i Östergötlands län (Lst dnr 431-8086-2019, beslutsdatum 2019-08-30). Uppdraget bestod av två delar – dels ett schakt i anslutning till Risinge gamla kyrka (L2011:8161) och dels ett schakt genom bytomten Gomma (L2008:3029). Fältarbetet genomfördes under två dagar, den 4–5 november 2019, av Fredric Wirbrand som också har skrivit denna rapport.

Syfte

Syftet med undersökningen var i första hand att tillse att fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. Eventuella fornlämningar som framkom vid schaktningen skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning under arbetets gång.

Topografi och fornlämningsmiljö

Båda undersökningsområdena ligger på Risingehalvön sydöst om Finspång i norra Östergötland (figur 2). Terrängen är kuperad och mestadels skogklädd, med viss öppen åkermark i söder och väster.

Figur 2. Röd rektangel visar undersökningsområdet vid Risinge gamla kyrka. Blå rektangel visar undersökningsområdet vid Gomma. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:20 000.

Risinge gamla kyrka

Risinge gamla kyrka (L2011:8161), även känd som Sankta Maria kyrka, ligger cirka 3,5 km sydöst om Finspång. Den tros ha uppförts under andra halvan av 1100-talet och har en kyrkogård med medeltida mur. Annars är kyrkan mest känd för sina kalkmålningar från 1400-talet som aldrig har målats över. Kyrkan användes fram till 1849 då Risinge nya kyrka byggdes 3 km längre norrut. Den gamla kyrkan restaurerades och togs åter i bruk på 1940-talet (Löfgren 2007:5–7).

Norr om kyrkan finns en klockstapel av trä samt en hembygdsgård, båda från 1930-talet. Cirka 40 meter nordväst om kyrkan finns en minnessten över kung Gustaf VI Adolfs besök i Risinge 1953 (L2011:7901). Ytterligare 130 meter åt nordväst finns en runristning på en berghäll (L2011:7685), som dock ska vara oläslig.

Väster om kyrkan, på andra sidan en asfalterad bilväg, ligger prästgården (figur 3). Huvudbyggnaden uppfördes 1859, på samma plats som en tidigare byggnad, och blev förklarad byggnadsminne 1977 (Löfgren 2007:6). Norrut finns två rödmålade flygelbyggnader av trä och några mindre uthusbyggnader. Prästgården ligger på en stor tomt med gräsmatta, och det var över denna som schaktet för bredbandskabeln skulle grävas, längs med häcken i öster.

Figur 3. Prästgården vid Risinge gamla kyrka. Schaktet grävdes till vänster i bild framför den röda flygelbyggnaden. Foto från norr.

Gomma

Bytomten Gomma (L2008:3029) ligger längre ut på halvön, ungefär 3,2 km sydöst om Risinge gamla kyrka. Den har en utbredning på cirka 130 × 90 meter som är baserad på 1811 års skifteskarta. Det äldsta belägget för Gomma i skriftliga källor är från 1399, då en Peter Algotsson i Össby köpte jord i byn (Svarvar 2011: 8).

Idag skär en asfalterad bilväg genom bytomten och elva byggnader av olika storlek ligger helt eller delvis inom dess yta (figur 4). Nordöst om vägen finns bland annat ett par bostadshus med trädgårdar och sydväst om vägen finns en stor ladugårdsbyggnad. En gammal övervuxen husgrund syns på nordöstra sidan av vägen, i södra delarna av området.

Ungefär 70 meter öster om bytomten finns en delundersökt fornlämning i form av en boplats (L2008:3093). Den är 25 × 15 meter stor och har genom ¹⁴C-analys kunnat dateras till vikingatid.

Figur 4. Byn Gomma från sydväst. Båda schakten gick längs med vägen.

Tidigare undersökningar

Risinge gamla kyrka

Östergötlands länsmuseum utförde en förundersökning på norra delen av Risinge gamla kyrkas kyrkogård i augusti 2002. Anledningen var att en elledning skulle grävas ner. Schaktet grävdes dock bara till ett djup av 0,2–0,3 meter, vilket medförde att inga gravar eller andra lämningar påträffades. Schaktet fortsatte sedan längs vägen mot en fastighet nordöst om kyrkan, på ett djup av 0,5–0,6 meter, men inte heller här påträffades några lämningar (Björkhager 2003:5-6).

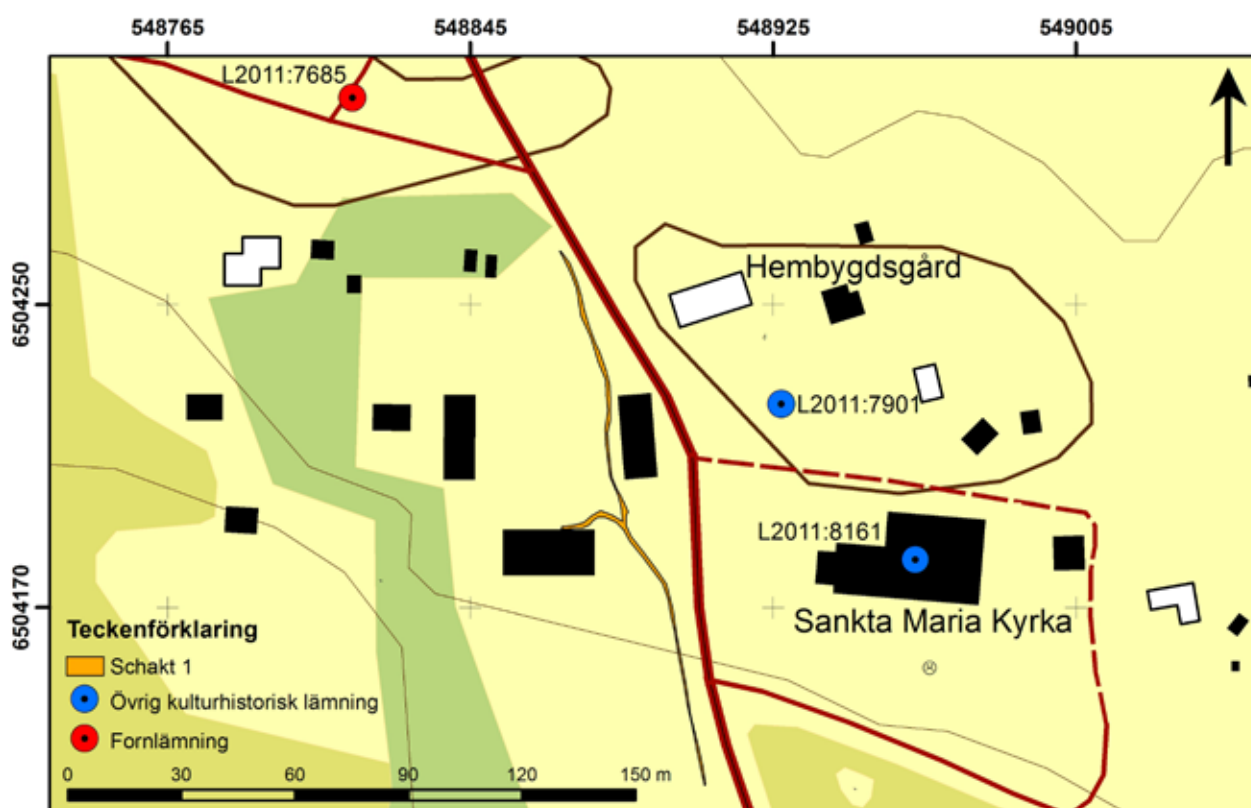
I februari 2017 genomförde Arkeologerna, Statens historiska museer, en undersökning vid kyrkan när en ny åskledarledning och en elledning skulle grävas ner. Inget av antikvariskt intresse påträffades dock (Hedvall 2017:4).

Gomma

År 2005 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i Gomma med omnejd när en elkabel skulle grävas ner. Kabeln lades längs med vägen genom bytomten, och var sedan planerad att löpa mellan husen vidare österut. Ingenting av antikvariskt intresse hittades inom själva bytomten, men österut hittades fornlämning L2008:3093, med två stora mörkfärgningar. Den ena innehöll skärvsten, brända ben och bränd lera. Även ett stolphål och ett kulturlager från historisk tid framkom öster om Gomma. Fynden gjorde att den planerade sträckningen ritades om och kabeln fick vika mot öster längre söderut istället (Svarvar 2011:6–8).

Metod och genomförande

Fältarbetet började vid prästgården utanför Risinge gamla kyrka, vid norra änden av tomten (figur 5). Ett 0,2 meter brett kabelschakt (schakt 1) grävdes med maskin längs med häcken söderut. Schaktet passerade väster om prästgårdens östra flygelbyggnad och korsade en grusgång. Sedan förgrenade det sig, och ett 15 meter långt sidoschakt grävdes åt väster mot huvudbyggnadens ingång, där bredbandskabeln skulle ansluta till prästgårdens internetuttag. Huvudschaktet fortsatte sedan söderut över gräsmattan söder om prästgården, längs med häcken i öster, tills södra änden av tomten nåddes. Totalt var schaktet 165 meter långt. Djupet var planerat till 0,5 meter, men blev grundare på vissa ställen där urberg påträffades – framför allt i området kring husen där det ibland framkom bara några centimeter under markytan.

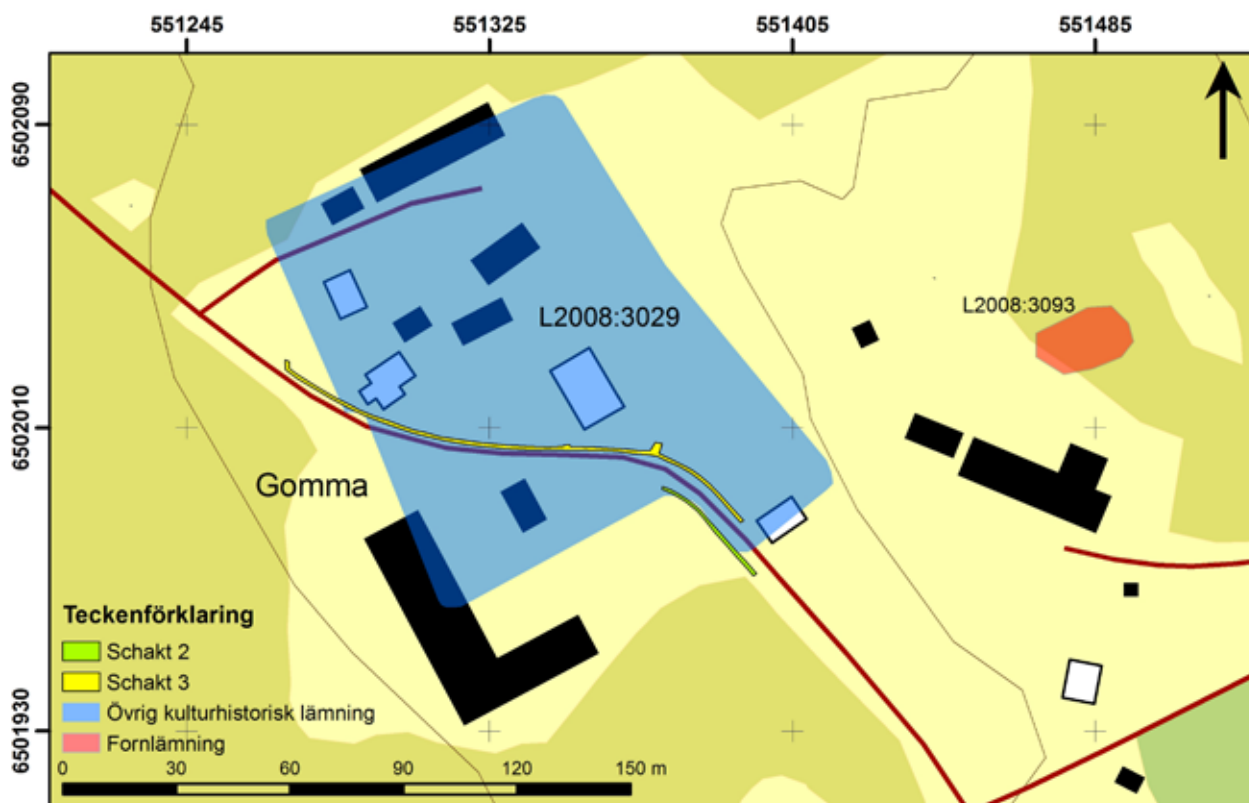

Figur 5. Schakt 1 med de lämningar som finns i området. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:2 000.

Vid Gomma började fältarbetet i södra änden av området, med ett kabelschakt (schakt 2) på sydvästra sidan av vägen (figur 6). Det grävdes med maskin, var 0,5 meter brett och 0,6 meter djupt. Schaktet gick på utsidan av vägdiket, över en gräsbevuxen yta framför ladugården. Totalt blev det 34 meter långt. Schaktet slutade i nordväst precis vid en krök i vägen, där kabeln planerades att tryckas under asfaltsvägen till en kabelbrunn på andra sidan.

Slutligen grävdes ett kabelschakt (schakt 3) på nordöstra sidan av vägen, tvärs genom hela bytomten. Även detta schakt grävdes med maskin och var 0,5 meter brett. Djupet var planerat till 0,6 meter, men precis som vid prästgården påträffades urberget här på flera ställen vilket gjorde att schaktet blev grundare. Längst i söder gick schaktet mellan vägen och en husgrund, som var övervuxen med sly. Längs resten av sträckan låg det olika hustomter med häckar eller staket nordöst om schaktet. Vid ett ställe, cirka 30 meter från schaktets södra ände, breddades och fördjupades det något eftersom en kabelbrunn skulle grävas ner. Det tredje schaktet var totalt 135 meter långt.

Samtliga schakt och de lämningar som framkom mättes in med RTK-GPS och dokumenterades med text och foto.

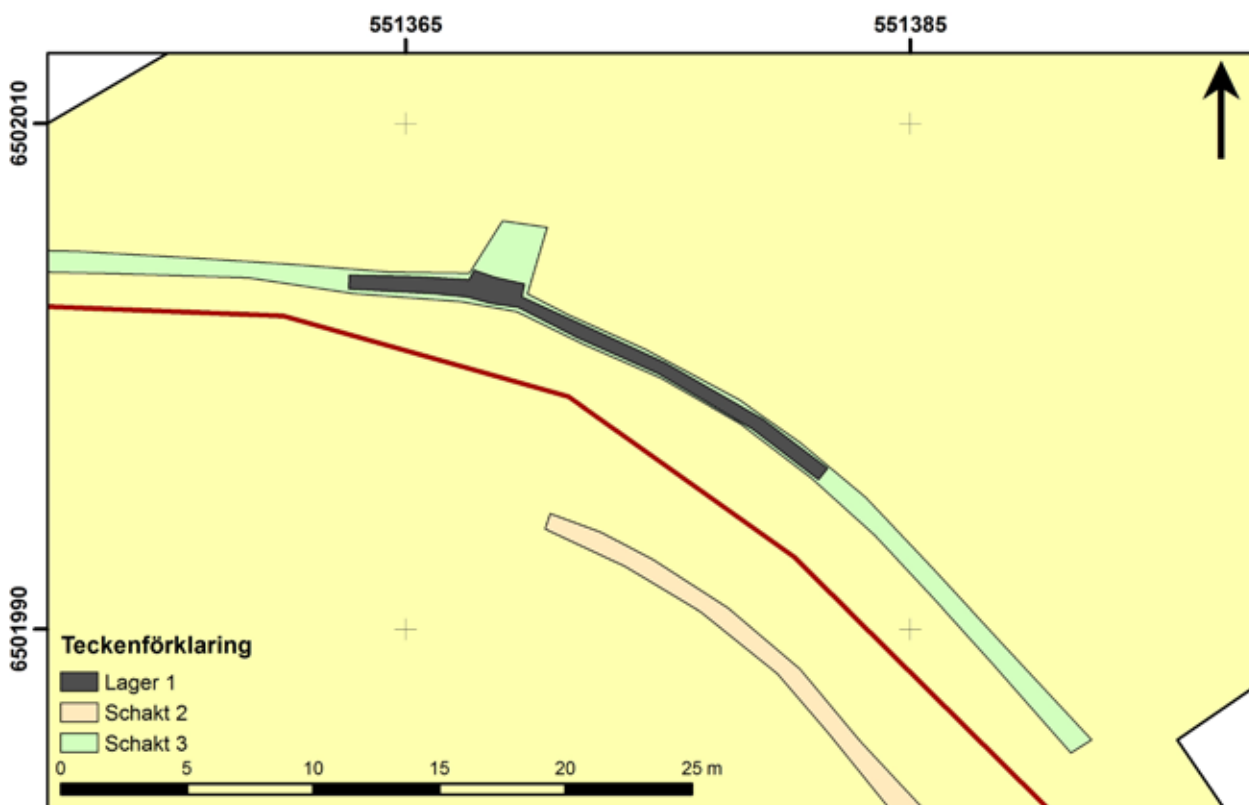
Figur 6. Schakt 2 och schakt 3 med de lämningar som finns i området. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:2 000.

Resultat och utvärdering

Inget av antikvariskt intresse hittades i schakt 1. Under grässvålen kom några decimeter matjord och sedan naturlig, ljusbrun lera. Mycket rötter påträffades bland träden längst i norr, och bland byggnaderna i mitten av sträckan dök urberget upp på flera ställen i schaktet.

I schakt 2 framkom inte heller några lämningar, bara matjord och naturlig, ljusbrun lera.

I södra delen av schakt 3, hittades ett kulturlager, kallat lager 1 (figur 7). Det var svart till färgen och innehöll mycket eldpåverkade raseringsmassor såsom tegel, småsten, kol och sot. Lagret var tjockt och lerigt och hade ingen tydlig struktur utan bedömdes som påfört. Det breddde ut sig över ett 19 meter stort område i NV-SÖ riktning. Det upptog hela schaktets bredd i NÖ-SV riktning. Vid brunnsschaktet syntes det dock att lagret fortsatte in under asfaltsvägen i SV och mot NÖ sträckte det sig som mest 1 meter. Lagret var i genomsnitt 0,05 meter tjockt. Det innehöll mycket få fynd. De som framkom var i form av modernt glas och porslin vilket antyder att lagret var yngre än 1850.

Figur 7. Raseringslagret utbredning i schakt 3. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:300.

Inga fler lager eller lämningar hittades i schakt 3. De nordligaste 80 meterna lades kabeln i samma schakt som en elledning, förmodligen samma som grävdes ner i samband med undersökningen 2005. Urberg framkom på flera ställen i schaktet, ibland var det bara några centimeter under markytan.

Undersökningen har utförts i enlighet med Länsstyrelsens beslut och generellt förfrågningsunderlag.

Referenser

Litteratur

- Björkhager, V. 2003. *Risinge gamla kyrka*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 53. Kulturmiljöavdelningen. Östergötlands länsmuseum rapport 65:2003.
- Hedvall, R. 2017. *Risinge kyrka. Ledningsschaktning på kyrkogården*. Östergötland. Finspång kommun. Risinge socken. S:ta Maria kyrka. Arkeologisk förundersökning 2017. Arkeologerna rapport 2017:32.
- Svarvar, K. 2011. *Ombyggnad av elnätet på Risingehalvön*. Ragnatorp-Gomma-Össby-Lundby. Risinge socken. Finspångs kommun. Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. ÖLM rapport 2011:4.

Otryckta källor

- Löfgren Ek, A. (red.) 2007. *Risinge gamla kyrka*. Risinge socken. Finspång kommun. Linköpings stift. Östergötlands län. Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift 2007.
http://www.stiftshistoriska.se/linkoping/Rapporter/Risinge_gamla_kyrka.pdf

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM19102
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-8086-2019, 2019-08-30
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	4–5 november 2019
<i>Personal:</i>	Fredric Wirbrand
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Finspång
<i>Socken:</i>	Risinge
<i>Fastighet:</i>	Risinge 1:48, Gomma 1:10
<i>Fornlämning:</i>	L2011:8161, L2008:3029
<i>Fastighetskarta:</i>	65F 0ES Doverstorp, 65F 0FS Svärtinge
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	N6504122–6504264/Ö548868–548907 N6501971–6502027/Ö551270–551395
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning	Anläggningar	Fynd
1	Schakt i gräsmatta på tomt	165	0,5	33	Schakt för fiberkabel. Endast matjord och undergrund framkom.	–	–
2	Schakt vid väggkant	34	0,6	17	Schakt för fiberkabel. Endast matjord och undergrund framkom.	–	–
3	Schakt vid väggkant	135	0,6	67,5	Schakt för fiberkabel. Ett modernt kulturlager framkom.	Lager 1	–

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl nr	Typ	Fyllning	Anmärkning	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Schakt	X	Y	M ö h (max)
Lager 1	Kulturlager	Raseringsmassor	Modernt lager med eldpåverkade raseringsmassor. Verkar påfört.	19	0,8	0,05	3	6502004	551368	43,98